

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA’LIM, FAN VA
INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI**

**SHAROF RASHIDOV NOMIDAGI SAMARQAND DAVLAT
UNIVERSITETI**

“O‘ZBEK TILI STILISTIKASI VA NUTQ MADANIYATI MASALALARI”
nomli respublika ilmiy-amaliy konferensiya materiallari

Sharof Rashidov nomidagi Samarqand
davlat universiteti Ilmiy kengashi majlisida
muhokama qilinib nashrga tavsiya etilgan.

Samarqand – 2023

O‘zbek tili stilistikasi va nutq madaniyati masalalari. Respublika ilmiy amaliy konferensiya materiallari. – Samarqand: SamDU nashri, 2023. – 342b.

O‘zbekistonda xizmat ko‘rsatgan fan arbobi, professor Rahmatulla Qo‘ng‘urov xotirasining 90 yilligiga bag‘ishlab nashr etilayotgan ushbu to‘plamda olimning o‘zbek tili, xususan, o‘zbek tili stilikasi taraqqiyotiga munosib hissa bo‘lib qo‘shilgan asarlari tahlil etilgan va o‘zbek tilshunosligining muhim masalalariga bag‘ishlangan maqolalar kiritilgan.

Tahrir hay’ati:

prof.H.A.Xushvaqtov

prof.S.A.Karimov (mas’ul muharrir)

prof. A.B.Pardayev

dots.Sh.S.Mahmadiyev

dots. A.A.G‘afforov

dots.R.A.Suvonova

dots.O.S.Yusupova

dots.S.M.Umirova

dots.U.M.Rashidova

PhD.B.F.Xolmuxamedov

o‘qit.S.A.Qurbonov

o‘qit.U.S.Turdimurodov

Taqrizchilar:

prof.J.D.Eltazarov

prof.A.B.Pardayev

SO‘ZBOSHI

Insoniyat tamadduni va tafakkurining yuksalishida til va nutqning o‘rni nihoyatda katta. Ko‘p ming yillik tarixiy taraqqiyoti natijasida ijtimoiy hodisa hisoblangan til o‘zining sohibi bilan birga mukammallashib, jamiyat a‘zolari uchun beminnat aloqa vositasi bo‘lib xizmat qilib kelmoqda. Dunyo tillari ichida o‘zining qadimiyati, tarixiy ildizlari, nufuzi va tarovati bilan alohida ajralib turadigan o‘zbek tilimiz ham alohida o‘rin tutadi. Aytish kerakki, bugungi globallashuv davrida tilimizning sofliğini asrash, uni muhofaza qilish va uning jahon hamjamiyatidagi qo‘llanish doirasini yanada kengaytirish davlat siyosati darajasiga ko‘tarildi, desak adashmaymiz. Negaki, nutqning sofliği, tozalığı, to‘g‘rilığı, uslubiy jihatdan to‘g‘ri shakllantirilganlığı millat – yuzi, oynasi – demakdir. Binobarin, bugungi kunda o‘zbek tili stilistikasi va nutq madaniyati sohasida hal qilinishi lozim bo‘lgan bir qator dolzarb masalalar o‘z yechimini kutayotganligini e‘tirof etish lozim. Shu nuqtayi nazardan, o‘zbek stilistikasining yuzaga kelishi va shakllanishida o‘ziga xos maktab yaratgan olim, O‘zbekistonda xizmat ko‘rsatgan fan arbobi, professor Rahmatulla Qo‘ng‘urov tavalludining 90 yilligi munosabati bilan o‘tkazilayotgan mazkur anjuman muhim amaliy ahamiyat kasb etadi. R.Q.Qo‘ng‘urov 1933-yil 7-fevralda Samarqand (hozirgi Jizzax) viloyati Forish tumanidagi Nurak qishlog‘ida tug‘ilgan, 1947-yilda o‘rta maktabni, 1951- yilda Jizzax pedagogika bilim yurtini, 1956-yilda Samarqand Davlat universiteti filologiya fakultetini tamomlagan, 1956-1962-yillarda SamDU o‘zbek tilshunosligi kafedراسi aspiranti bo‘lgan, 1962-yilda prof. U.Tursunov rahbarligida «Hozirgi o‘zbek adabiy tilida tasviriy so‘zlar» mavzusida nomzodlik, 1982-yilda «O‘zbek tilida ot formasini yasovchi morfemalarning semantik-stilistik xususiyatlari» mavzuida doktorlik dissertatsiyalarini himoya qilgan, 1963-1971-yillarda o‘zbek tilshunosligi kafedrasining o‘qituvchisi, katta o‘qituvchisi, dotsenti, professori lavozimlarida, 1971-yildan umrining oxirigacha – 23 yil davomida shu kafedra mudiri vazifasida ishlagan edi. R.Q.Qo‘ng‘urovning ilmiy pedagogik faoliyati ko‘p qirrali bo‘lib, yaratgan asarlari soni 300 dan ortiq va tadqiqotlari o‘zbek tilshunosligining deyarli barcha sohalarini qamrab oladi. Olim «O‘zbek tilida tasviriy so‘zlar» (1968), «O‘zbek tili grammatikasi» (1975), «O‘zbek tilida o‘zgarmaydigan so‘zlar» (1978, 1980) kabi monografiyalar, «O‘zbek tilining chappa lug‘ati» (1968), «O‘zbek tilining morfem lug‘ati» (1977), «Zulfiya poeziyasi tilining lug‘ati» (1981) kabi leksikografik ishlar muallifi va hammuallifidir. R.Q.Qo‘ng‘urovning ilmiy faoliyatida o‘zbek tili stilistikasi muammolari alohida o‘rin tutadi. Olim turli darajadagi anjumanlarda mavzuga oid dolzarb masalalarni ko‘tarib chiqdi. «O‘zbek tili stilistikasidan ocherklar» (1975), «O‘zbek tilining tasviriy vositalari» (1977), «Sub‘ektiv baho formalarining semantik va stilistik xususiyatlari» (1980), «O‘zbek tili stilistikasi» (1983), «O‘zbek tilining funksional stillari» (1984), «Nutq madaniyati asoslari» (1984, 1985, 1986), «Nutq madaniyati va uslubiyat asoslari» (1992), «Epistolyar janrning tuzilishi va uning 4 ayrim til xususiyatlari» (1992) kabi monografiyalar, darsliklar va o‘quv qo‘llanmlarida stilistikaning muhim masalalari o‘rtaga qo‘yildi va

yechimini topdi. Hayoti davomida 10ga yaqin fan doktori va fan nomzodlari tayyorladi, 14 ta dissertatsiya ishiga rasmiy opponentlik, 30 ga yaqin to‘plamga mas’ul muharrirlik qildi va bu xizmatlari bilan Samarqand stilistika maktabiga asos soldi. Hozirda olimning ishlari shogirdlari tomonidan davom ettirilmoqda. Ustozning xizmatlari hukumatimiz tomonidan munosib taqdirlandi. U bir qator medallar, «Mustaqillik» nishoni (1992) sohibi, O‘zbekiston xalq ta’limi a’lochisi edi.

11. Qosimov B. va boshqalar. Milliy uygʻonish davri oʻzbek adabiyoti. – Toshkent, Maʼnaviyat, 2004. - B.11.

12. <https://adabiyot.islamonline.uz/uzbek/adabiyot-tarixi/125-enasoy.pdf>

13. “Zarafshon” муҳаррирлари. “Zarafshon” газетасининг 110 йиллигига бағишланади”. – Тошкент: “Sahhof”, 2023, -Б.9.

OLAMNING DIALEKTAL MANZARASIDA TABU VA EVFEMIZMNING SOTSIOPRAGMATIK VA KOGNITIV TADQIQI

Normoʻminov Sherzod, Oʻzbekiston-Finlandiya pedagogika instituti dotsenti

Annotatsiya. Ushbu maqolada antropotsentrik paradigmaning dolzarb masalasi boʻlgan dialektal lisoniy shaxs nutqiy faoliyatida tabu, evfemizm va disfemizmlarning pragmatik tabiatini kognitiv-semantik jihati ochib berilgan. Oʻzbek sheva areallaridan yozib olingan evfemizm va disfemizmlar tahlil qilingan. Tahlilda Sh.Safarovning pragmatik yondashuvi, P.Braun va S.Levinsonning “yuzni asrash” nazariyasi hamda Y.Karaulovning lisoniy shaxs modeli metodologik asos boʻlib xizmat qildi. Maqolada dialektal cheklovlar va ularning nutqiy kompensatsiyasini ilk bor sakkizta mavzuviy soha (oʻlim, kasallik, qarindoshlik, tabiat va b.) hamda sakkizta kognitiv model (referensial koʻchirish, tabu-himoya, somatik-fiziologik va b.) kesimida tadqiq etilgan.

Kalit soʻzlar: olamning dialektal manzarasi, tabu, evfemizm, disfemizm, dialektal lisoniy shaxs, pragmatik, kognitiv, yuzni asrash.

Zamonaviy antropotsentrik tilshunoslik paradigmasida lisoniy shaxs, til va madaniyat muammolarining tadqiqi ustuvor yoʻnalishga aylandi. Inson omilining tilda namoyon boʻlish qonuniyatlarini oʻrganish, ayniqsa, muayyan ijtimoiy-hududiy muloqot tizimi hisoblangan xalq shevalari va dialektal nutq materiallarida oʻzining haqiqiy kognitiv-pragmatik inʼikosini topadi. Olamning lisoniy manzarasini, xususan, uning tarkibiy qismi boʻlgan dialektal manzarani tavsiflashda lisoniy cheklovlar va ularni bartaraf etish usullari markaziy oʻrin egallaydi. Insoniyat muloqot faoliyatining qadimgi va murakkab kognitiv-estetik hodisalaridan biri sanalgan lisoniy tabu va uning nutqiy muqobili boʻlgan evfemizm tizimi aynan shu nuqtada oʻziga xos tadqiqot obyekti yuzaga keltiradi. Dialektal nutq sharoitida soʻzlovchining ruhiy va ijtimoiy xavflardan himoyalaniish, suhbatdosh bilan munosabatda masofani saqlash va ijtimoiy meʼyorlarga moslashish ehtiyoji tabu va evfemizmlarning pragmatik tabiatini belgilaydi.

Ushbu muammoning oʻzbek tilshunosligida oʻrganilishi maʼlum tarixga ega. Xususan, tabu va evfemizmlarning lisoniy va etnolingvistik tabiati N.Ismatullayev (1980), A.Omonturdiyev (1997) va X.Qodirova (2011) kabi tadqiqotchilar tomonidan tahlil etilgan. N.Ismatullayev ushbu hodisani muloqot madaniyatini oshirish va lugʻat boyligini boyitish omili sifatida koʻrsatsa, A.Omonturdiyev maʼlum hududlar (Surxondaryo va Qashqadaryo) chorvadorlar nutqi va kasbiy leksikasi misolida uning etnolingvistik va mifologik ildizlarini ochib bergan. Shuningdek, Gʻarb va rus tilshunosligida tabu hodisasi psixologik (Freud, 1913), semantik (Ullmann, 1962) va sotsiopragmatik (Brown & Levinson, 1987) jihatlardan tizimlashtirilgan. Biroq, ushbu tadqiqotlarda dialektal muhitda tabu va evfemizmning kognitiv-pragmatik mexanizmlari, lisoniy shaxsning motivatsion sathi bilan bogʻliq holda deyarli oʻrganilmagan.

Mavjud yondashuvlardagi asosiy ilmiy boʻshliq shundaki, shu paytgacha sheva leksikasidagi tabulashtirilgan birliklar va evfemizmlar asosan statik va deskriptiv-lugʻaviy jihatdan tavsiflangan. Ularning jonli nutqiy jarayondagi dinamikasi, ayniqsa, muloqot ishtirokchilarining obroʻsini asrashga xizmat qiluvchi “yuzni asrash” strategiyasi hamda “til va shaxs mushtarakligi” prinsipi doirasida oʻrganilmagan. Dialektal lisoni shaxsning nutqiy intensiyalari, uning ijtimoiy rollari, yoshi, jinsi va kasbiy faoliyati evfemik hamda unga qarama-qarshi boʻlgan disfemik nominatsiyalarning shakllanishiga qanday taʼsir koʻrsatishi kognitiv tavsiflash tahlilidan chetda qolib kelmoqda.

Olamning dialektal manzarasida tabu, evfemizm va disfemizmlarning amaliy namoyon bo'lish yo'llarini kognitiv-pragmatik tavsiflar tizimi orqali ochib berish va dialektal lisoniy shaxsning pragmatik qiyofasni tavsiflash muhim ahamiyatga ega. Maqolaning tadqiqot obyekti o'zbek tilining turli sheva areallaridan (Surxondaryo, Qashqadaryo, Jizzax, Toshkent, Buxoro, Sirdaryo, Samarqand) yozib olingan jonli nutq materiallari hisoblansa, predmeti ushbu jonli muloqotda lisoniy tabuning amal qilishi, evfemik va disfemik ko'chishlarning kognitiv mexanizmlari va sotsiopragmatik xususiyatlaridir. Dialektal muloqot munosabatlarida tabulashtirilgan tushunchalarni yumshatuvchi evfemik nominatsiyalar va ularga zid bo'lgan qo'pollashtiruvchi disfemik birliklar dialektal lisoniy shaxsning madaniy-ruhiy qiyofasini aks ettiradi.

Dialektal nutqdagi tabu va evfemizmlarni o'lim va motam, hayvonot, kasallik, jinsiy-fiziologik, qarindoshlik, qarg'ish, kasbiy va tabiat hodisalari kabi sakkizta tematik soha kesimida sotsiopragmatik va kognitiv tavsiflar orqali tahlil qilish dolzarb masalalardan biridir. Bunda pragmlingvistik yondashuv va Karaulov taklif etgan lisoniy shaxs modeli asosida [3], evfemizm va disfemizmlar so'zlovchining maqsad va motivlari tomonidan boshqariladigan kognitiv-pragmatik mexanizmlar ekanligi aniqlanishi zarur deb o'ylaymiz.

Olamning dialektal manzarasidagi tabu va evfemizmlar jamoaviy madaniy xotira, ehtirom va ijtimoiy munosabatlarni tartibga soluvchi faol sotsiokognitiv tizim bo'lib, ularning tanlanishi dialektal lisoniy shaxs motivatsion sathi va muloqot ishtirokchilarining interaktiv bilimlari bilan shartlanadi.

An'anaviy dialektologiyada sheva leksikasi uzoq vaqt davomida passiv-deskriptiv tizim sifatida o'rganildi. Shevalardagi so'zlarning yig'ilishi va lug'aviy ma'nolari tavsiflangani holda, dialektal nutqning faoliyat sifatidagi, xususan, muloqot ishtirokchilarining kognitiv-pragmatik niyatlari tomonidan boshqariladigan tabiati e'tibordan chetda qoldi. Aslida esa til va uning dialektal ko'rinishlari V. fon Humboldt ta'riflaganidek, inson ruhining faol faoliyati, ya'ni "energeia" (faoliyat) hodisasidir [1]. Har qanday lisoniy cheklov va uning nutqiy kompensatsiyasi, jumladan, tabu va evfemizm hodisalari muloqot ishtirokchilarining ongidagi "olam - inson - madaniyat" triadasining dinamik munosabati natijasidir.

Tahlil etilayotgan muammoning metodologik kalitI SH.Safarovning pragmlingvistik konsepsiyasiga borib taqaladi. Unga ko'ra, muloqotda lisoniy birlikning tanlanishi va modifikatsiyasi so'zlovchining muayyan pragmatik strategiyasining voqelanishidir [2]. Dialektal doirada tabulashtirilgan tushunchalarni yumshatuvchi (evfemizm) yoki, aksincha, ataylab qo'pollashtiruvchi (disfemizm) nominatsiyalarning tanlanishi lisoniy shaxsning motivatsion sathi, ya'ni *pragmatikoni* bilan bevosita bog'liqdir. S.Ulman kashf etgan lisoniy tabuning uchta fundamental manbasi diniy-mifologik qo'rquv, jismoniy-fiziologik uyat va ijtimoiy muloqot odobi dialektal muhitda sotsiopragmatik transformatsiyaga uchraydi [4]. Bu transformatsiyaning kognitiv mexanizmi P.Braun va S.Levinsonning "yuzni asrash" (*face-saving*) nazariyasidir [5]. Tabu birlikni to'g'ridan-to'g'ri qo'llash suhbatdoshning shaxsiy sotsial hududiga tajovuz sifatida baholanganligi sababli, evfemik "niqoblar" ijtimoiy uyg'unlikni saqlashning asosiy vositasi bo'lib xizmat qiladi.

Bizning fikrimizga ko'ra, dialektal nutqdagi evfemizm va disfemizmlar olamning dialektal manzarasini ongli ravishda qayta modellashtiradigan kognitiv-pragmatik mexanizmlar tizimidir. Tadqiqot materiallari o'zbek shevalari muloqot tizimida ushbu mexanizmlarning quyidagi sakkizta kognitiv model doirasida ishlashini ko'rsatdi: referensial ko'chirish, somatik-fiziologik, funksional-belgivi, poetik-estetik niqob, zoomorf ko'chish, diniy-falsafiy konsept, jismoniy zarar/so'yish metaforasi va tabu-himoya (so'z sehri). Dala tadqiqotlari davomida to'plangan materiallar (masalan, Surxondaryo, Qashqadaryo, Jizzax, Sirdaryo va Buxoro shevalari vakillari nutqi) bu modellarning chuqur kognitiv va sotsial asoslarini empirik tasdiqlaydi. Xususan, *o'lim va motam* sferasida *bandalikni bajo keltirdi* yoki *omonatni topshirdi* iboralari diniy-falsafiy konseptlarga tayanadi. Bu yerda inson joni va hayoti *omonat* deb talqin qilinishi va uni topshirish kognitiv darajada o'limning vahimali va mudhish mohiyatini neytrallashtirishga xizmat qiladi. Qizig'i shundaki, o'lim konseptida disfemizm mutlaqo

kuzatilmaydi, bu o'zbek dialektal madaniyatidagi vafot etgan shaxs ruhiga bo'lgan yuksak ehtirom qadriyatini aks ettiradi.

Aksincha, *hayvonot* va *kasallik* sohasida lisoniy tabu "so'z sehriga" ishonish asosida faollashadi. Masalan, chorvachilik areallarida bo'rini *jondor*, ayiqni *maymoq*, chayonni *nomi yo'q/otsiz* deb atash ibtidoiy tabu-himoya shaklining namunasidir. So'zlovchi taqiqlangan nomni ochiq aytmaslik orqali ofat yoki yovuz kuchni chaqirib olish ehtimolidan kognitiv jihatdan saqlanadi. Bizning fikrimizcha, dialektal nutqda evfemizm va disfemizm bir-biriga qarama-qarshi, ammo ayni paytda o'zaro hamohang ishlaydigan dinamik birlikdir. Jinsiy-fiziologik va qarindoshlik sohalari ushbu qutblanishning kognitiv egiluvchanligini isbotlaydi. Bokira qiz tushunchasini bahor va chechak kognitiv obrazi orqali ifodalash (bahorni ko'rmagan chechak) poetik-estetik niqoblash bo'sa, uning aksi o'laroq "buzilgan" kabi disfemizmlarning qo'llanilishi shaxsning ijtimoiy qadriini pasaytirish maqsadini ko'zlaydi.

Xuddi shuningdek, qarindoshlik tabusida er nomini onomastik taqiq tufayli to'g'ridan-to'g'ri aytmay, *otasi* yoki uchinchi shaxs olmoshi *o'zi* shaklida referensial ko'chirish orqali ifodalash jamoaviy interaktiv bilimlarga tayanadi. Sh.Safarovning interaktiv bilim konsepsiyasiga ko'ra, muloqotning muvafaqiyati suhbatdoshlarning umumiy madaniy kognitiv maydonidan xabardorligiga bog'liq [2]. Shuning uchun oila a'zolari *otasi* deyilganda aniq kim nazarda tutilayotganini qo'shimcha izohsiz anglaydilar. Ushbu referensial zanjir qaynona munosabatlarida disfemik tarzda *anakonda* (zoomorfik ko'chirish) yoki quda tarafni *dushman taraf* deb nomlash orqali sotsial masofani uzoqlashtirish va norozilikni ifodalashga xizmat qilishi mumkin.

Olamning dialektal manzarasida tabu, evfemizm va disfemizm munosabatlarini kognitiv-pragmatik va sotsiopragmatik aspektda tadqiq etish orqali dialektal lisoniy shaxsning jonli nutqiy tahlili dialektal muloqotning o'ta moslashuvchan tabiatini ko'rsatdi. Tadqiqot davomida aniqlangan dialektal nutqda yumshatuvchi (evfemik) va qo'pollashtiruvchi (disfemik) nominatsiyalar bevosita so'zlovchining pragmatikoni (maqsad va motivlari) hamda muloqot ishtirokchilarining interaktiv bilimlariga bo'ysunadi. Chunonchi, o'lim va motam konseptida disfemik birliklarning mutlaqo uchramasligi o'zbek jamoaviy madaniy an'analari marhum shaxsga bo'lgan mutloq ehtirom qadriyati barqarorligini tasdiqlasa, onomastik taqiqlar, hayvonot va tabiat hodisalari doirasidagi efemik zanjirlar ibtidoiy so'z sehri (himoya) va sotsial munosabatlarni tartibga solish mezonlari asosida ishlaydi.

Dialektal materialda tabu va evfemizmlarni shunchaki lug'aviy-badiiy bezak sifatida emas, balki olamning dialektal manzarasini ongli ravishda qayta tavsiflaydigan kognitiv-pragmatik mexanizm sifatida talqin qilinganligidadir. Asosiy nazariy xulosa sifatida "til va shaxs mushtarakligi" prinsipining dialektal nutq sathida aynan "yuzni asrash" va referensial ko'chirish andozalarining sotsiokognitiv uyg'unligi orqali voqelanishi isbotlandi. Bu jarayonda har bir nutqiy akt zahirida muloqot ishtirokchilarining ijtimoiy rollari va lisoniy shaxsning pragmatik vositalari birlashadi. O'zbek dialektologiyasini antroposentrik, kognitiv va pragmatik yondashuvlar negizida boyitishga xizmat qilsa, amaliy jihati yangi tipdagi antroposentrik va dialektal lug'at shakllarini, shuningdek, dialektal lisoniy shaxsning ko'p o'lchovli andozalarini yaratishda muhim pragmatik parametrlar bo'lib xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Гумбольдт В. фон. Избранные труды по языкознанию / пер. с нем.; под ред. Г.В. Рамишвили. - М.: Прогресс, 1984. - 397 с.
2. Сафаров Ш. Прагмалингвистика. - Тошкент: "Ўзбекистон миллий энциклопедияси" Давлат илмий нашриёти, 2008. - 320 б.
3. Караулов Ю.Н. Русский язык и языковая личность. - Изд. 7-е. - М.: Издательство ЛКИ, 2010. - 264 с.
4. Ullmann S. Semantics: An introduction to the science of meaning. - New York: Barnes & Noble, 1962. - 278 p.
5. Brown P., Levinson S.C. Politeness: Some universals in language usage. Cambridge: Cambridge University Press, 1987. - 345 p.

6. Омонтурдиев А. Ўзбек нутқининг эвфемик асослари (этнолингвистик тадқиқ): Филол. фан. номз. ... дисс. - Самарқанд: Самарқанд давлат университети, 1997. - 140 б.
7. Хайруллина Р.Х. Картина мира в зеркале фразеологии (сопоставительный аспект). - 2-е изд. - Уфа: Изд-во БГПУ, 2012. - 156 с.
8. Freud S. Totem and taboo: Resemblances between the psychic lives of savages and neurotics / Trans. by A.A. Brill. - New York: Moffat, Yard and Company, 1913. - 268 p.
9. Исматуллаев Н. Ўзбек тилида эвфемизмлар: Филол. фан. номз. ... дисс. - Тошкент: ЎзССР ФА Тил ва адабиёт институти, 1980. - 132 б.
10. Кодирова Х. Ўзбек тилида эвфемизм ва дисфемизмлар: Филол. фан. номз. ... дисс. - Тошкент: Ўзбекистон Миллий университети, 2011. - 144 б.

BADIIY MATN LINGVOKULTUROLOGIK OBYEKT SIFATIDA

Narziyeva Ma'mura, SamDU dotsenti

Til madaniyatni saqlash va uzatishning eng barqaror vositalaridan biri sifatida xalqning tarixiy xotirasini o'zida mujassam etadi. Muayyan davr va ijtimoiy muhitda shakllangan madaniy tasavvurlar vaqt o'tishi bilan so'zlar, frazeologik birliklar, maqollar, ramzlar, obrazlar va nutqiy formulalarda mustahkamlanadi. Badiiy ijodkor esa mazkur tayyor madaniy fondni o'z poetik maqsadiga muvofiq tanlaydi, qayta talqin qiladi va individual estetik mazmun bilan boyitadi. Shuning uchun badiiy matnda til birligi umumxalq tilidagi ma'nosini saqlagan holda yangi konnotativ, assotsiativ va ramziy xususiyatlarga ega bo'lishi mumkin.

Badiiy matn tilning kommunikativ imkoniyatlari bilan madaniyatning mazmuniy qatlamlari o'zaro tutashadigan murakkab estetik hodisa hisoblanadi. Unda til birliklari faqat axborot yetkazish vazifasini bajarmaydi, balki muayyan xalqning tarixiy tajribasi, milliy dunyoqarashi, qadriyatlari, urf-odatlar va ramziy tasavvurlarini ham o'zida mujassamlashtiradi. Shu sababli badiiy asarni faqat lisoniy qurilish nuqtayi nazaridan o'rganish uning mazmuniy imkoniyatlarini to'liq ochib bera olmaydi. Matn tarkibidagi birliklarning madaniy asoslarini aniqlash, ularning milliy tafakkur bilan bog'liq semantik xususiyatlarini belgilash lingvokulturologik tahlilning muhim vazifalaridan biridir.

V.A.Maslova tilni madaniy axborotni to'plash, saqlash va avlodlarga yetkazishda muhim vosita sifatida baholab, lingvokulturologik tadqiqotlarda til birliklarining ortida turgan madaniy mazmunni aniqlash zarurligini ta'kidlaydi [1]. Bunday yondashuv badiiy matn tahlilida alohida ahamiyat kasb etadi. Chunki poetik matnda biror so'zning mazmuniy qiymati uning lug'aviy ma'nosi bilangina chegaralanmaydi. Uning semantik doirasiga xalqning tarixiy xotirasi, an'anaviy tasavvurlari, diniy-axloqiy qarashlari, qadriyatlari hamda muallifning individual munosabati ham kiradi.

V.V.Vorobyov tomonidan ilgari surilgan lingvomadaniy birlik haqidagi qarashlarda ham til va madaniyat bir-biridan ajratilmaydigan yaxlit hodisa sifatida talqin etiladi. Olim lingvokulturemani lisoniy ifoda bilan madaniy mazmunning mushtarakligi asosida tushuntiradi [2]. Mazkur qarashdan kelib chiqilsa, badiiy matndagi ayrim so'z, birikma, frazeologizm, metafora yoki ramziy obraz muayyan madaniyatga xos tasavvurlarni ifodalovchi birlik maqomini olishi mumkin. Biroq bunday birlikning lingvomadaniy qiymati faqat uning lug'aviy semantikasidan